

מדריך שמייטה

ענן כחול

תוכן העניינים

הקדמה

פרק א	יסודות ההלכה
פרק ב	הכנת גן הנוי לקראת השמיטה
פרק ג	הטיפול בעצים ושיחים בשמיטה
פרק ד	הטיפול בדשא בשמיטה
פרק ה	הטיפול בוורדים בשביעית
פרק ו	הטיפול בעציצים ואדניות
פרק ז	גידולי שביעית
פרק ח	הכנות לשתילה בשמינית
נספח א	מקורות והערות

פסיקה הלכתית:

עפ"י פסקי הרה"ר לישראל
הרה"ג יעקב אריאל שליט"א
הרב הראשי של רמת גן

מכון התורה והארץ:

הרב יהודה הלוי עמחי
הרב יואל פרידמן
הרב עזריאל אריאל

ייעוץ מקצועי:

אגרונום ישראל גלון, משרד החקלאות.

כתיבה ועריכה:

אגרונום מרדכי שומרון, מכון התורה והארץ.

שאלות ותשובות הלכתיות:

טל': 08-6847325

פקס: 08-68947055

מדריך שמיטה לפני

הקדמה

מוגדרת כמותרות אלא דבר המצוי והשווה לכל נפש. בערים וביישובים מתפתח הגינון הציבורי, ככרות, מדשאות נמצאים ב"ה בכל מקום, וגם הגנון הפרטי בבתים תופס מקום. אנו מקווים שתהליך זה ילך ויגדל. אולם, בבא שנת השמיטה ישנה לפעמים אורה כאילו שעלינו להזניח את הגינה ולהניחה שתגדל קוץ ודדר ובכך תתקיים מצוות "והשביעית תשמטנה ונטשתה". דרכינו על פי הוראת רבותינו היא שעלינו לשמר גינה נאה ומסודרת, לא לטפחה ולשכללה, אבל להשתדל שגם בשנת השמיטה יוכל כל אדם לטייל ולהנות מגנתו הפרטית והגנון הציבורי. השקפה זו היא אחת מיסודות החוברת שבפנינו.

חברי "מכון התורה והארץ" עסקו בשאלות אלו שנים רבות בהזדרכת גדולי הדור, הגר"א שפירא זצ"ל, הגר"מ אליהו זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל ויבדלחט"א הגר"י אריאל שליט"א. במשך השמיטות עבדנו בשיתוף פעולה עם כל וועדות השמיטה של הרבנות הראשית לישראל, וכך נוצרה משנה סדורה, שסמכו עליה ידיהם גדולי ישראל.

מורכבות הגינון בימינו, השכלולים האגרוטכניים המתחדשים חדשים לבקרים, מצריכים לא רק ידע הלכתי מקיף אלא גם ידע מעשי בתורת הגינון. לכתובת הפן המעשי נרתמו שני אגרונומים חשובים: מר ישראל גלון הי"ו ומרדכי שומרון הי"ו. החיבור בין הידע ההלכתי והמעשי פורש לפנינו את היצירה המחודשת הזאת.

כשם שהגינון צריך להיות נאה, כך חוברת הגינון צריכה להיות נאה ונעימה. יעמדו על ברכה מר ישראל גולדברג וצוות פרסומי ישראל שהשקיעו שעות רבות בעריכת החוברת בחן ויופי.

ברכותינו לגנני ארץ ישראל, בגנון הציבורי והפרטי שיזכו לשמור שמיטה כהלכתה ולשמור על ארצנו יפה ומטופחת. "בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני".

**בברכת התורה והארץ
יהודה הלוי עמיחי**

כל גנן עוסק ביישובו של עולם ועושה חסד עם הבריות בהעניקו להם מנויו של עולם. בארץ ישראל הגנן עוסק ביישובה של ארץ ישראל, ואוחז במידותיו של אברהם אבינו, שנטע אשלים בארץ בשנת השמיטה. גנן שומר שביעית, בונה קומה נוספת של שמירה על מצוות התלויות בארץ.

גנני ארץ ישראל ששומרים את מצוות שמיטה, מקיימים מצוות "התנאה לפני במצוות" – ביישובה של ארץ ישראל ובשמירת השמיטה.

כשהחלה שיבת ציון המחודשת לארץ ישראל, התעוררה שאלת החקלאות היהודית בשנת השמיטה, היו שציידו בשמירת השמיטה לכל פרטיה ודקדוקיה והיו שפנו להיתר מכירה, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.

הכל היה מתוך דאגה ליישוב הארץ. הגננים לא היו חלק מהדיון, מכיוון שהשאלות עסקו בפקוח נפש ממש וקיום היישוב היהודי בארץ ישראל. ב"ה, זכינו שהחקלאות התבססה ועולה שאלת השמיטה וגן הנוי מוסכם על כל הפוסקים שגיננו איננו מוגדר כפקוח נפש, ועל כן אין להשתמש בגינון הציבורי והפרטי בהיתר המכירה. שאלת הגינון נוגעת לציבור גדול של גננים ועיריות. חז"ל כמעט שלא דנו בשאלת הנוי בשביעית, מקורות מועטים יש בשאלה זו, מכיוון שהנוי בתקופתם לא היה שכיח כמו בימינו. על כן שאלות אלו הן חדשניות והתשובות מצריכות פריצת דרך הלכתית מתוך דמוי דין ולדין והלכה להלכה.

היופי וההרגשה האסטיית התפתחו מאד בשנים האחרונות. לא רק דירה נאה מרחיבה דעתו של אדם, אלא גם גינה נאה. הצורך בגינה נאה בימינו איננה

מצות השמיטה מהווה ביטוי והמחשה לעיקרי אמונת ישראל. שומר השמיטה מעיד על בריאת העולם בידי הבורא, ועל יציאתנו ממהלך החיים היומיומי והאפשרות "להשמיע לאזנינו כי לא שולחנו הנה להיות עבדים נמכרים לאדמה, כי אם לתכלית עליונה" (עקדת יצחק פרשת בהר).

מצוה זו גם מאפשרת לנו לפקוח עיניים ולהנות מיפי הבריאה, כמו שיכולים אנו להנות ממנה ביום שבת קודש.

אך כפי שבשבת נאמר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוהיך", כך גם בשמיטה נאמר "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ". השביתה בשמיטה תתקיים אחרי עמל ועבודה של שנים. לקראת שנת השמיטה עמלה הרבנות הראשית לישראל עם המשרד לענייני דתות בהכנות ראויות וביניהן גם חוברת זו המוגשת לפניכם, כעזר וסיוע לשמירת יפי העולם וגיונותיו עם שמירת קדושת הארץ. יבורכו העושים במלאכה. מי יתן ונזכה להשרשת ישיבתנו על אדמת הקדש.

בברכה,

דוד לאו

הרב הראשי לישראל

השנה הבאה עלינו לטובה, תשע"ה, תהיה שנת שמיטה, דיני שביעית רבים המה, וכמ"ש התוס' בסוכה לט. ד"ה שאין, שאין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית. ע"ש. וכתב הר"ש (פ"ז דשביעית מ"ג) שאין מספר לדינים ולאיסורים, שאין עם הארץ בקי ואינו נזהר בהם. ע"כ. ואפי' איסור קל שבה כמו איסור סחורה בפירות שביעית, מביא לידי "כי ימוך אחיך" כמבואר (בקיודושין כ). ואיתא באידרא [מובא בילקוט הראובני פר' בהר] להנחיל אוהבי יש, מאי יש דא רזא דשמיטה, דלא מסר הקב"ה יתהון לשאר העמים אלא לעמא קדישא, ובשעתא דישראל נטרין שתא דשמיטה כדקא יאות וכו', עליהו איתמר וקווי ה' יחליפו כח. וכבר אמרו חז"ל במדרש תנחומא (ריש פרשת ויקרא) גבורי כח עושי דברו אלו שומרי שביעית. ושמירת השמיטה היא יסוד לגאולת ישראל, שהרי עם ישראל גלה מארצו עם חורבן ביהמ"ק הראשון, למשך שבעים שנה כמספר שנות השמיטה והיובל שלא שמרו אז, וכמבואר בספרא [מובא ברש"י פר' ויקרא כ"ו, לד] וכן אמרו (בסנהדרין צז). שבן דוד יבא במוצאי שביעית. לפיכך דבר חשוב הוא לקבוע לימוד לקראת שנת השמיטה, לדעת את פרטי ההלכות בעניינים אלה. וב"ה ספרים רבים נתחברו בענייני שביעית, ולכן חובה קדושה לקבוע זמן ועת ללימוד דיני שביעית.

בברכת התורה ולומדיה,

יצחק יוסף

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

נשיא בית הדין הרבני הגדול

מצווה גדולה ליפות את ישראל...

השנה הבאה עלינו לטובה שנת תשע"ה תהיה שנת שמטיה. בשנת השמיטה אנו משביתים את אדמת ארץ ישראל, לא זורעים ולא נוטעים צמחים חדשים. אך ממשיכים לתחזק את הקיים. הרעיון העומד מאחורי מצוה זו הוא שאדמת הארץ וחקלאיה לוקחים פסק זמן ומנוחה במשך שנה זו.

6 שנים אנו פועלים כבעלים באדמתנו ובשנה השביעית מתפנים לעיסוקים רוחניים. זהו גם רמז עבה לכל חקלאי שאנו רק שלוחים לשמור על ארצנו שקיבלנו אותה מתנה מבורא עולם. וכשלוחים נאמנים אנו מופקדים על שמירת הקרקע, לדאוג לנאותה ולליפותה אך לא נוהגים כאדונים ולכן לא שותלים בשנת השמיטה צמחים חדשים. היערכות נכונה השנה, בערב שנת השמיטה, תאפשר לנו קיום של צמחייה ארוכת טווח שאותה נתחזק, במשך שנת השמיטה כולה.

מצוה גדולה היא ליפות את ארץ ישראל ולכן ההלכה מאפשרת תחזוקת הצומח הקיים. משימתכם החשובה, שלכם הגננים העושים תמיד למען נוי הארץ היא לפעול בשני המישורים, גם פיתוח הנוי וגם טיפול בצד הערכי של שמירת ההלכה היהודית

בברכת התורה והארץ

הרב יעקב אריאל

יו"ר ועדת השמיטה

תורה וארץ ישראל

פרשת השמיטה נכתבה בספר ויקרא (כה) ויש בה תוספת שאינה נמצאת בכל מצות התורה בהר סיני ומפני מה לא נאמרה ההתייחסות להר סיני במצות אחרות, עמדו על כך מפרשי התורה חז"ל וענו על כך תשובות רבות ומגוונות, ויש תשובה מעניינת שמביא האור החיים שמצות השמיטה מזכירה את מתנת ארץ ישראל לעם ישראל, ולכן נאמר בפסוק כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם, לומר שאת מתנת הארץ קיבלתם מפני שקיבלתם את התורה בהר סיני, שזו היתה מטרת יציאת מצרים, ולכן יש לנו ארבע לשונות גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, והרי יש גם לשון חמישית והבאתי אתכם אל הארץ ולמה לא שותים גם כוס חמישית בליל הסדר, אלא מפני שהכניסה לארץ תלויה בקבלת התורה ולקחתה. ומכאן נבין שככל שנקפיד לשמר את המסורת של שנת השמיטה ולהנחיל אותה לדורות הבאים, כך נתחזק בקיומה של ארץ ישראל לדורות רבים.

בברכה

הרב אברהם יוסף

חבר ועדת השמיטה

קרבה שנת השבע שנת השמיטה

זכינו ובעזה"ת השנה הקרובה שנת תשע"ה תהיה שנת שמיטה. חז"ל שאלו מה עניין שמיטה אצל הר סיני והשיבו, שכשם ששמיטה כללותיה ופרטיה נאמרו מסיני כך כל המצוות. מעיר על כך השפת אמת, שמכאן שמצוות השמיטה היא מצווה כללית הכוללת את כל המצוות. חובתנו היא להתכונן כראוי למצוות השמיטה, המקיפה נושאים רבים וממנה בע"ה נלמד על כל שרותי הדת בישראל. יהי רצון שחפץ ה' יצלח בידינו ותורת השמיטה תלך ותרחב בכל מרחבי ארצנו.

בברכה,

הרב אליהו בן דהן

סגן השר לשרותי דת

עומדים אנו בפתח שנת השמיטה, שנת מנוחה שהעניקה התורה לאדם ולאדמה. גינות הנוי, הפרטיות והציבוריות שנועדו לשפר את איכות החיים והסביבה, הינם חלק מעבודת הקרקע ומשתלבות בהלכות שנת השמיטה.

אנו מקבלים פניות רבות של גננים וציבור דתי ושאינו דתי שעוסקות בשאלה: כיצד להיערך לשנת השמיטה וכיצד לטפל בגן הנוי בשנה זו. החוברת שלפניכם נועדה לתת מענה פרטני לעוסקים בגינון, המעוניינים להכיר ולפעול בגן הנוי בהתאם לכללים ולעקרונות של שנת השמיטה.

במהלך השנה האחרונה נערך המשרד לשירותי דת בשיתוף עם הרבנות הראשית לישראל ומשרד החקלאות ליישום ההלכות הנוגעות לשנת השמיטה. מאחר והנושא מורכב בחרנו להביא בפניכם את עיקרי הנושאים הקשורים להכנת הגן לשמיטה וכן לרכז את פירוט העבודות המותרות והאסורות במהלך השמיטה. בחוברת מפורטות הנחיות מקצועיות בהתאם לכללים ההלכתיים הקשורים לגינות הנוי, וזאת מטעם הרבנות הראשית לישראל ובשיתוף משרד החקלאות.

בספר ויקרא פרק כ"ה אומרת התורה: "וצוית את ברכתי לכם בשנה השישית ועשה את התבואה לשלש השנים". התורה מבשרת לנו שהשם יברך את היבול של השנה השישית של כל מי שיפסיק לעבוד בשמיטה. בע"ה נפעל יחדיו לעמוד בפני האתגר הגדול העומד בפנינו בשנה זו ובשנת השמיטה ושנזכה לקיים את מצוות השמיטה בהידורה תחזקנה ידי כל העומדים איתן לנוכח תקופה מאתגרת זו.

בברכה,

אלחנן גלט

מנכ"ל המשרד לשירותי דת

ברכות לכל אנשי המקצוע

הגננים ומטפחי איכות הסביבה הנוי והנוף במרחב העירוני, והכפרי

שנת השמיטה הבאה עלינו לטובה בשנת תשע"ה, מחייבת אותנו להיערכות מקצועית כבר השנה.

בחבורת זו מוצגות המלצות המורות לנו בצורה מקצועית איך, מה ומתי; וכיצד להיערך לשמיטה ולשמור על גנים נאים וללא נזקים כתוצאה משמירת השמיטה.

שנת השמיטה פותחת לכולנו חלון הזדמנויות להשקיע בהשתלמות מקצועית של הצוות, בשיקום ובהקמת מתקנים ודומם בגן, בטיפול במערכות השקיה, בהיערכות לשידרוג הגנים

לגנים חסכני מים ובתכנון לקראת שש השנים שלאחר השמיטה.

שש שנים אנו רצים, שנת השמיטה מאפשרת עצירת המירוץ, לימוד, מחשבה, שיקול דעת והתמלאות בכוחות רעננים לשנה חדשה.

טיפול בגן הנוי בשנת השמיטה מחייב ידע מקצועי ורצון מצד הלקוחות והעובדים, ובעיקר היערכות נכונה.

עם רון בלב ועניין בהחייאת מצווה חקלאית עתיקה, נקבל על עצמנו לכבד, אדם ואדמה.

בברכת שמיטה טובה

אגרונום ישראל גלון

מנהל האגף לפרחים והנדסת הצומח ופקיד היערות

שירות ההדרכה והמקצוע משרד החקלאות ופיתוח הכפר

...ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ

שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר... (ויקרא כ"ה ג'-ד')

צוות הגננים והאחראים על הגינון הציבורי.

זכות גדולה היא לנו להיות מן המקיימים בפועל את מצוות השמיטה החלה אחת לשבע שנים. אבות אבותינו גלו מן הארץ הקדושה הזו והורחקו ממנה.

בגלויות הקשות, באדמות ניכר, ברחבי ארצות המזרח ותימן, המערב וצפון-אפריקה, במחוזות רוסיה המרוחקים, במזרח- אירופה ובחבלי תבל נידחים - עבדו בני עמנו אדמות זרים לא לנו.

בחסדי ה' קם עמינו מעפר, מגיא צלמוות שב עם הנצח אל אדמת אבותינו, אל אותה מולדת עתיקה, אשר ה' אלוקינו מעיד עליה... "כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים עינית ותהימית יוצאים בבקעה ובהר..." (דברים ח', ז')

בהיותכם אחראים על גידולי הנוי ועל הגינון הפרטי והציבורי, בידכם לתרום רבות לקיום מצוות השמיטה כהלכתה בכל רחבי הארץ. דבר זה דורש הערכות נכונה לפני השמיטה ותפקוד חכם על פי ההלכה בשנת השמיטה הבאה עלינו לטובה. נודה לקב"ה על הטוב אשר גמלנו בעצם הזכות לקיים מצווה כה יקרה, כאן בארץ קדשנו, לאחר כאלפיים שנה בהם לא היינו יכולים לקיימה. מתוך הודיה זו כולנו תפילה שנזכה יחד לקיים את מצוות השמיטה כהלכתה, ונעשה ככל שביכולתנו על מנת להיות ראויים לזכות זו.

ועדת השמיטה שליד הרבנות הראשית, המשרד לשירותי דת ומשרד החקלאות יפעלו ככל שיידרש על מנת לסייע לכם בענייני קיום שבת הארץ.

אנא הפנו אלינו שאלות בנושא קיום השמיטה בגינון הפרטי והציבורי ונשמח לסייע.

בברכה נאמנה יחד נעשה ונצליח!

אפרים אנטמן

ממונה שמיטה ארצי

המשרד לשירותי דת

חרישה

זריעה

זמירה

קצירה

בצירה

שתילה

נטיעה

בניית מדרכה

מסחר

סיק א יסודות ההלכה

- א. עפ"י הוראות הרבנות הראשית אין להשתמש בהיתר מכירת הקרקע לגוי בגן הנוי הציבורי והפרטי, (מפני שאין הדבר מוגדר כשעת הדחק) (הערה 1) לפיכך יש להעריך מבעוד מועד כראוי בשנה השישית, על מנת שנוכל להנות מגן הנוי בשנת השמיטה ולאחריה.
- ב. המלאכות האסורות בשביעית הן: חרישה, זריעה, זמירה, קצירה ובצירה (כדרך הקוצרים, בכמויות מסחריות). גם שתילה, נטיעה והשקיית הנבטה אסורות בשביעית. כמו כן אסור המסחר בפירות שביעית.
- ג. גם שאר המלאכות הגורמות להצמחה אסורות, אולם הן מותרות אם הן הכרחיות לשמירת הקיים ולמניעת נזק לשנים הבאות. (הערה 2).
- ד. עבודות פיתוח שאינן חקלאיות, כגון: סלילת מדרכות וכבישים, חפירת תעלה לצנרת וכד' אפשר לבצע כרגיל גם בשנת השמיטה במגבלות מסוימות (הערה 3) (בפרט ביחס לעבודות עפר).
- ה. גינות בבתים משותפים: כל אדם מישראל מוזהר על שביתת אדמתו לכן הוא עובר על מצוות "ושבתה הארץ" גם כאשר אחרים עובדים באדמתו. קל וחומר, שאין להשתתף בתשלום המייעד לביצוע מלאכות אסורות בגינות. אי לכך, יש לשכנע את שאר הדיירים בבית המשותף שאפשר לקיים את גינת הנוי המשותפת ברמה נאותה בשמיטה עפ"י ההלכה. אם אי אפשר לשכנע אין להיכנס לריב ויש לשאול שאלת חכם. (הערה 4).
- כמו כן, הרוצה להשכיר בית עם גינה לאדם שאינו שומר שמיטה - אפשר להתיר. (הערה 5).
- ו. המגבלות ההלכתיות חלות גם על גננים מקצועיים וקבלני גינון המתפרנסים מעבודות גנות. אם הם נדרשים ע"י גופים ומוסדות לבצע עבודות האסורות בשמיטה - ישאלו שאלת חכם.
- ז. ההנחיות לטיפול בגן הנוי במשך שנת השמיטה מתבססות על ההנחה כי גן הנוי טופל כראוי לקראת שנת השמיטה בהתאם להנחיות שבפרק ב: "הכנת גן הנוי לקראת השמיטה".

שקם הכנת גן הנוי לקראת השמיטה

א. נטיעת צמחים (הערה 6)

1. עצי פרי: שתילים חשופי שורש או אם גוש האדמה התפורר במהלך הנטיעה וכן עצי פרי המועתקים ללא גוש אדמה המספיק לקיום העץ במשך שבועיים, יש לנטוע עד ט"ו באב לפני השקיעה, כדי שיהיו שבועיים לקליטה ואחריהם חודש קיום, שיאפשר למנות ולחשב שנת ערלה שלמה עד ראש השנה.

עצי פרי המושרשים בתוך גוש הנמצא בעציץ נקוב (קוטר הנקב בתחתית גדול מ-2 ס"מ) קודם ט"ו באב ועמדו על הקרקע מלפני כ"ט באב (כך שנחשבים כמחוברים לקרקע) אפשר לנטועם עד ערב ראש השנה בתנאי שגוש השורשים לא יתפורר בשעת השתילה. שתיל של עץ פרי הגדל בגוש בעציץ שאינו נקוב או המונח במשתלה על יריעה החוצצת בינו לקרקע, מותר לנטועו עד כ"ט באב.

שתיל בגוש

שתיל חשוף שורשים

2. עצי סרק וצמחי נוי: אם הם נתונים בגוש בתוך מיכל כנ"ל ואין חשש להתפוררות הגוש אפשר לשתול אותם עד ראש השנה.
3. שתילי עצי סרק וצמחי נוי רב שנתיים שאין בהם דין ערלה והם גלויי שורש או כשיש חשש להתפוררות גוש השורשים בשעת השתילה מותר לשתול עד ט"ו באלול (אסור להשקות צמחים אחר ראש השנה כדי שישתרשו אם לא השתרשו עד אז). צמחי נוי חד שנתיים יש לשתול או לזרוע עד כ"ו באלול ולהשקות מיד.
4. צמחים הראויים למאכל אדם או בהמה ונקלטו בשביעית אסורים באכילה ויש לעוקרם.
5. רצוי להקדים שתילת מדשאות לאביב של ערב השמיטה על מנת שהדשא יספיק לכסות את השטח לפני ראש השנה. הדבר חיוני כדי שכיסוחי הדשא בשנת השמיטה (הגורמים לצימוח אופקי מוגבר בדשאים) לא יגרמו להתפשטותו לשם כיסוי הקרחות.
- שתילת (הנחת) מרבדי דשא יש לסיים מספר שבועות לפני השמיטה על מנת שהדשא יקלט כראוי ויכוסח לפני השמיטה.
- גם צמחים אחרים כגון: עצים, שיחים, ורדים, פרחים רב שנתיים וכיו"ב כדאי להקדים את שתילתם כדי שייצמחו ויתבגרו ככל האפשר בשנה השישית. ככל שהצמח מבוגר יותר הוא זקוק לפחות טיפולי עיצוב, גיזום, דישון ועישוב.
6. במקום פרחי עונה שנהוג לשתול בכמות גדולה לקבלת אפקטים של צבע אפשר לשתול לפני השמיטה פרחים רב שנתיים, אשר יצמחו ויפרחו במשך שנת השמיטה. לדוגמא: מיני פלרגון, לוע הארי הגדול, גזניה, חרצית, אריאופסיס, מיני מרווה, דגניים רב שנתיים ועוד רבים אחרים. כמו כן אפשר לשתול גיאופיטים (בצלים ופקעות) לפני ראש השנה כדי שיפרחו בשנת השמיטה. כאמור, אפשר לשתול ולהשריש אותם לפני ראש השנה. אלה שיישתלו סמוך לראש השנה יושקו בשמיטה רק לאחר שהבצלים והפקעות ישרישו מגשם. אפשר לווסת פריחה לאורך עונה ארוכה ע"י הקדמת הפריחה בחלק מהבצלים באמצעות קירור. אפשר לזרז השרשה באיחסון מוקדם בקירור בתוך מצע לח. בין המינים המתאימים לשתילה לפני השמיטה: כלנית, סיפן, אירוס, נרקיס, רקפת שושן, היפיאסטרום, נורית ועוד.

7. מדשאות זמניות: יש אפשרות לזרוע מיני זון המיועדים לדשא (רייגראס) כ-3 שבועות לפני ראש השנה, להשקות ולהנביט את הדשא ולקבל אפקט של דשא ירוק במשך שנת השמיטה. אפשרות זו יכולה לפתור בעיה במקומות שלא הספיקו לשתול מדשאות קבע בשנה השישית, או שהיו צריכים לפי סדר העבודות לשתול דשא כזה בשנה הבאה. במקרה זה זריעת הדשא הזה תהיה תחליף זמני לדשא הקבוע. בזנים אלו הצימוח אינו באמצעות שלוחות אופקיות ולכן הכיסוח אינו גורם לצימוח אופקי של הדשא. זריעה כזאת מוצעת גם כפתרון ל"מלוי" קרחות לקראת ראש השנה.

ב. גיזום לפני השמיטה

- יש להימנע מגיזום עצים מבוגרים ושיחים בשביעית. לכן מומלץ לגזום בשנה השישית באופן מלא את כל הצמחים הזקוקים לגיזום. גיזום העצים יתבצע באופן מקצועי כמפורט להלן:
1. עצים נשירים אמיתיים (שמוצאם מהאזור הממוזג או הים תיכוני) המשירים את עליהם בתחילת החורף כגון: מיני מילה, אלון התבור, שקד מצוי, פנסית דו נוצתית עצי פרי ורדניים אחרים וכדו', ושנגזמו במועדם בתקופת השלכת בחורף, תיקון הגיזומים וגיזומים משלימים יתבצעו בהם בסוף הקיץ והסתיו כדי שלא יהיה צורך לגזום אותם בשמיטה.
 2. עצים נשירים "מאולצים" שאינם נושרים בארצות מוצאם החמות יותר ונושרים אצלנו בחורף הקר יחסית, כגון: סיסם הודי, צאלון נאה, מכנף נאה, סיגלון חד עלים, שלטית מקומטת (פלטופורום), אלביציה צהובה וכדו' ייגזמו בתחילת הקיץ של השנה הששית. גם עצים תדירי ירק כגון: מיני פיקוס, אלון מצוי, אדר סורי, זית וכדו' ייגזמו כנ"ל. אם לא הספיקו לגזום אפשר לגזום גם בסוף הקיץ בשוך החום.
 3. גיזום לתיקון פריצות ותיקוני עיצוב ייעשה במשך כל הקיץ לפני השמיטה.
 4. עצים מחטניים ייגזמו בסתיו לפני ראש השנה.
 5. גיזום עצים צעירים: יש להקפיד במיוחד על עיצוב העצים הצעירים לפני השמיטה ע"מ להקטין את הצורך בגיזום בשביעית. ככל שהעץ יהיה בוגר יותר ומעוצב באופן מקצועי הטיפול בו בשביעית יהיה פשוט יותר מבחינה הלכתית. מומלץ לרכוש במשתלה עצים מעוצבים בעלי שלד של 2-3 זרועות וכך להימנע מעיצוב העץ בשמיטה.
 6. גיזום שיחים: מבחינה מקצועית, ברוב השיחים לא ייגרם נזק לצמח או למראהו אם הוא לא ייגזם במשך שנה אחת. לפיכך, ברוב המקרים אין היתר לגזום שיחים בשביעית. לכן יש להקפיד גם במקרה זה על גיזום מקצועי לפני השמיטה. גיזום שאינו מקצועי עלול לגרום נזק רב לשיחים ולעצים. לגבי הטיפול בגדר חיה בשמיטה, ראה להלן (פרק ג' סעיף ה').
 7. גיזום ורדים: אם יבוצע גיזום מדויק לפני השמיטה ניתן יהיה לוותר על הגיזום החורפי בשמיטה ללא כל נזק לוורד. לאלה הקוטפים "קטיף יורד" בקיץ של השנה השישית לא יהיה צורך בגיזום בשמיטה. "קטיף יורד" הוא קטיף נמוך יותר מהרגיל בכל פעם, וכך הצמח מתנמן והולך עד סוף הקיץ והוא נמוך יותר לקראת השמיטה.
 8. תמיכה וקשירה של עצים וזרועות תיעשה אף היא לפני השמיטה.
 9. דילול חורשות ייעשה בסתיו שלפני השמיטה.
 10. סידור והלבנת גזעים לקראת החורף ופעולות להגנה מקרה (עטיפה וכו') ייעשו לפני השמיטה ככל האפשר.

אלביציה צהובה

פיקוס שדרה

פיקוס דמוי מגנוליה

סיגלון

זית

שקד

פנסית

גיזום ורדים

צאלון

ג. דישון

1. כדי להימנע עד כמה שאפשר מדישון בשביעית יש לדשן לפני השמיטה בסתיו את העצים והשיחים הצעירים, המדשאות, הורדים, הפרחים וצמחי הכיסוי העשבוניים בזרחן (סופרפוספט 50 גר' למ"ר) ובאשלגן (אשלגן כלורי 30 גר' למ"ר).
2. באדמות כבדות ובינוניות יש לדשן גם בחנקן (אמון גופרתי 20 גר' למ"ר). בקרקעות חוליות הדישון הסתווי בחנקן חשוב, אולם יתכן ויהיה צורך לדשן בחנקן גם בשמיטה (עקב שטיפתו בחורף). בגנים גדולים מומלץ להשלים את מנות הדשן החסרות עפ"י בדיקות קרקע. לחילופין, אפשר לדשן בדשנים משולבים המכילים את שלושת היסודות ומיקרואלמנטים (כגון: "דשן-כל" 20-20-20. במקרה זה יש לדשן 30 גר' למ"ר).
3. אפשרות נוספת היא לשלב מיני קומפוסט או דשנים משולבים איטיי שחרור, המוצנעים בקרקע וניתנים בסתיו לפני ראש השנה. דשנים אלו יכולים לשחרר מינרלים הנחוצים לצמחים לאורך שנת השמיטה. קומפוסט ייתן בכמות של 5 ליטר למ"ר ודשנים איטיי שחרור לפי הנחיות היצרן (יש לבקש דשנים מורכבים איטיי שחרור המכילים חנקן, זרחן ואשלגן שישתחררו במשך שנה).

ד. טיפול בעשביה

יש להקפיד על נקיון הגינה מעשבים לפני שנת השמיטה כדי להימנע מטיפולים מיותרים להדברת עשבים בשמיטה. אפשר להשתמש בריסוס קרקע בסתיו (על אדמה נקיה מעשבים) בחומרים מונעי הצצת עשבים (כגון: סימזין, גול, רונסטאר וכדו') ולהפעילם בהשקיה. יש להקפיד הקפדה יתרה, ולנהוג בהתאם להוראות היצרן כדי להימנע מנזקים לצמחי הגן. אפשר לרסס את שולי המדשאה בראונדאפ (או בגליפוסטים אחרים), דגנול ועוד. ריסוס מתאים עשוי להיות יעיל במשך מספר חודשים.

ה. טיפול במדשאות:

יש לבצע בשנה השישית את כל הפעולות שבהן ההכנה תאפשר להימנע מביצוען בשביעית כגון: דילול דשא, איזורור, דישון וכו'.

ו. הכנת שטח פנוי בשנה השישית לצורך גינון בשנה השמינית:

רצוי לבצע פעולות שונות בשנה השישית על מנת שניתן יהיה לשתול את הגן החדש מיד לאחר השמיטה. כגון: חיטוי כימי של הקרקע או חיטוי סולרי נגד פגעים ועשבים, ריסוס עשביה רב שנתית בקיץ, חריש עמוק לצורך השבחת הקרקע ואיזורורה, ועוד. אם אלו יבוצעו בקיץ יהיה אפשר לבצע את שתילת הגן מיד לאחר סיום השמיטה בסתיו, ולא יהיה צורך להמתין עד לאביב שלאחר השמיטה.

סיכום

הכנה מסודרת של גן הנוי לקראת שנת השמיטה תתרום להחזקה טובה של הגן במשך שנת השמיטה, ולביצוע מינימלי של עבודות תחזוקה בשמיטה בהתאם להנחיות ההלכתיות. ניסיון העבר מלמד כי תכנון והתארגנות נכונים ושינוי סדרי עדיפות בתקציבים, מאפשרים לטפל בגן הנוי בצורה מיטבית בשמיטה. ניתן להקדים את ביצוע הנטיעות לשנה השישית ואילו את התקציב של ביצוע החלק הדומם שבגן (ספסלים, מתקני משחק וכושר, פרגולות, מזרקות וכו') להעביר לשנת השמיטה. באופן זה נהנה מגן מטופח, יחסית, בשמיטה תוך שמירת ההלכה ככתבה וכלשונה.

הטיפול בגן הנוי הציבורי והמקצועי

בשאלה

פסק

טיפול בעצים ושיחים בשמיטה

השקיה, דישון, טיפול בעשביה וגיזום

א. השקיה

השקיה לצורך קיום הצמחים מותרת. ומן הראוי להמנע מהשקיה בכמות המיועדת לתוספת צימוח (הערה 7) כפי שיבואר לקמן:

1. צמחים רב שנתיים בעלי עלים שאינם גלדניים או בשרניים (כגון: דורנטה, לנטנה, היביסקוס) ניתן להשקות כשמופיעים סימני כמישה ("כמישה חולפת" בשעות החום אינה מהווה בהכרח סימן לחוסר מים).
2. צמחים גלדניים או בשרניים (כגון פיטוספורום, ערער) מותר להשקות עפ"י הצורך לקיום הצמחים ואין להמתין עד שיופיעו סימני התיבשות של העלים כיון שאז כבר נגרם נזק ניכר וממשי לצמח.
3. בשיחים ועצים מבוגרים, בקרקעות בינוניות וכבדות ניתן להקטין את כמות המים גם בקיץ. בקרקעות חוליות יש צורך להשקות לפני שמופיעים סימני התיבשות כדי למנוע נזק ממשי לצמחים.
4. מומלץ להשקות במשך כל השנה בהתאם לטבלאות ההשקיה המתאימות לכל אזור בארץ על מנת למנוע בזבז מים והשקייה מיותרת.
5. השקיית ורדים שמטרתה יצירת והכוונת מועד הפריחה - אסורה.

ב. דישון

1. בקרקעות כבדות ובינוניות ניתן לדשן לפני השמיטה את כל כמות הזרחן, האשלגן ובמקרים רבים גם החנקן הדרושה לצמחים לפני השמיטה. (עיין פרק ב). במקרים שניכרים סימני מחסור (עקב שטיפה לאחר גשמים מרובים וכדו') יש לבצע בדיקות קרקע במעבדה ולדשן בכמות המינימלית ההכרחית בהתאם לתוצאות הבדיקות, אם אכן יש חשש שהצמח ייפגע.
2. בקרקעות חוליות שבהן נשטף חלק ניכר מהדשנים יש לדשן עפ"י בדיקות קרקע במעבדה. בכל מקרה, סביר להניח שבמשך המחצית הראשונה של שנת השמיטה, לא יהיה כלל צורך בדישון. אם בכל זאת דרוש דישון עדיף לדשן באמצעות מערכת ההשקיה (בתנאי שמותקן מונע זרימה חוזרת) ולא בפיזור ידני.

ג. טיפול בעשביה

1. ניכוש עשביה (עקירת העשבים עם השורש) בכל שטח הגינה - אסור.
2. עשביה המהווה מסתור למזיקים (כגון נחשים ועקרבים) או שעלולה להיות גורם לשריפות בקרבת מבנים - יש לטפל בה עפ"י סדר העדיפויות כדלקמן:
 - א. ריסוס במונעי הצצת עשבים.
 - ב. כיסוי ביריעה אטומה שחורה למניעת אור מהעשבים, או חיפוי בחומרים אורגניים ואנאורגניים (כגון רסק גזם, חצץ, טוף וכדו').
 - ג. ריסוס בקוטלי-מגע.
 - ד. כיסוח העשביה מעל פני הקרקע ע"י חרמש מוטורי, מכסחת וכדו'.
 - ה. אם השטח גדול ויש צורך להשתמש בדיסק, יש להשתמש בדיסק סגור (סכינים מקבילים), כך שלא תהיה פליחה של הקרקע.

3. הטיפול בעשביה בקרבת צמחי הגן:
עשבים הסמוכים לצמחי הגן וגורמים (או שעתידים לגרום) לדיכויים (כגון: תחרות על אור וכדו') מותר להשמידם עפ"י סדר העדיפויות כדלהלן:
א. ריסוס במונעי הצצת עשבים (כגון גול, רונסטאר, סימזין ועוד).
ב. ריסוס בקוטלי-מגע (בררניים מתאימים או כלליים).
ג. כיסוח העשביה (בעזרת חרמש מוטורי וכדו') מעל פני הקרקע.
ד. עקירת העשבים בעזרת מעשב-סכין (חדירה מועטת לתוך הקרקע).
ה. עקירת העשבים בידיים עם השורש.
4. עשבים בשטח ערוגות הפרחים ובשאר שטחי הגן, שאינם מהווים תחרות לצמחי הגן אלא פגם אסתטי מותר לכסח מעל פני הקרקע (אפשרויות א-ג בסעיף הקודם) צריך לבצע שינוי מהרגיל שיהא ניכר שכוונתו לנוי ולא לתועלת, לכן להשאיר מהעשבים גובה של יותר מ-5 ס"מ.

ד. גיזום עצים

1. גיזום עצים יכול וצריך להתבצע בשנה השישית, לפני השמיטה (עיין פרק ב).
2. גיזום שמטרתו עיצוב עצים צעירים מותר רק אם ללא הגיזום ייגרם לעץ נזק ארוך טווח. הגדרת הנזק היא: אם העץ ימות או ייפגע למשך מספר שנים. (הערה 8). רצוי לבצע את הגיזום, גם כאשר הוא הכרחי בשינוי (שבירה ביד וכדו') או באמצעות "מחיקת עיניים".
3. גיזום סניטרי מותר כשמטרתו סילוק ענף נגוע במחלה, שעלול לסכן בעתיד את קיום העץ.
4. בעץ המורכב על גבי כנה וישנן פריצות של ענפים (סורים) מהכנה מותר לסלק את הסורים אם יש חשש ל"השתלטות" של הכנה על הרוכב שתגרום להתנוונות של הרוכב.
5. גיזום עצים שמטרתו לשמור על צורה קיימת (כגון כדור, שער וכדו') מותר אם אינו גורם להצמחה ולמילוי חללים.
6. גיזום עצים לצורך סכך לסוכות מותר, אך יש לבצע את הגיזום כך שלא יגרום לצימוח. יש לגזום באופן כזה שיהיה ניכר שאין כוונה להועיל לצמח כגון ע"י השארת זיזים (גיזום לא חלק).
7. ענפים מסוכנים וענפים המהווים מכשול בצדי מדרכות וכדו' או שקרובים לחוטי חשמל מותר לגזום אותם. אך יש לעשות זאת באופן שיהיה ניכר, שהוא לצורך זה ולא לתועלת האילן וצמיחתו.
8. דילול שיחים ועצים אסור. בד"כ ניתן לבצע לפני השמיטה.
9. מריחת משחת גיזום על מקום הגיזום מותר, כיון שהדבר נעשה למניעת נזק (מניעת חדירת מחלות דרך החתך).
10. גיזום עצי פרי הגורם לצימוח של ענפים או פירות אסור.
11. גיזום עצי פרי שמטרתו מניעת נזק כגון: הסרת ענפים נגועים במחלה או ענפים שבורים - מותר מלבד בגפן.

ה. גיזום שיחים

גם גיזום שיחים יכול להתבצע במלואו לפני השמיטה ובד"כ לא ייגרם נזק לשיחים אם הם לא ייגזמו במשך שנה אחת.

1. גיזום גדר חיה בוגרת ומלאה שמטרת גיזומה הוא לשמור על נוי צורתה הקיים ועל מימדי הגדר, ללא כל כוונה לגרום להצמחה - מותר.
2. גיזום גדר חיה צעירה שעדיין איננה מלאה והגיזום גורם בהכרח לצמיחה רצויה - אסור. אם חלק מהשיחים הגיעו לגודלם הסופי וחלקם עדיין לא, יהיה מותר לגזום רק את השיחים שבהם הגיזום נועד לשמור על הצורה בלבד ואילו את השיחים שטרם התמלאו יהיה אסור לגזום.
3. ריסוס גדר חיה בחומרים מעכבי צמיחה - מותר. במקרה אם הריסוס גורם לתוספת פריחה - אסור.
4. גיזום או שרפת הדסים הנעשה להצמחת בדים משולשים - אסור (ניתן לעתים לגזום הדסים לצורך מצוותם לפני ראש השנה ולגזום את השיחים מיד).

גיזום גדר חיה

גיזום גדר חיה צעירה

גדר חיה חלקית

ו. דילול פירות:

1. כל פעולה שמטרתה השבחת העץ או הפרי - אסורה. לכן אסור לדלל פרחים או פירות אם המטרה היא קבלת פרי גדול יותר.
2. אם הדילול נעשה למניעת שבירת ענפים עקב צפי לעומס פירות רבים - מותר לדלל פרחים. הדילול ייעשה רק במקומות שבהם ללא דילול הפרחים עלול להיגרם נזק ארוך טווח לעץ עצמו. לאחר חנטת הפירות יש להימנע מדלל משום שיש בכך הפסד של פירות הקדושים בקדושת שביעית (יש מקרים שבהם מותר לדלל גם זמן קצר לאחר החנטה, ובמקרה זה יש לשאול שאלת חכם).
3. עץ ערלה יש לתלות עליו שלט המזהיר מאכילת פירותיו. אם יש חשש לניווט העץ עקב עומס פירות מותר להסיר פרחים או פירות. (הערה 9)
- ז. פעולות נוספות:
1. עטיפת עצים צעירים או גזעים למניעת נזקי קור או פרישת רשת (חופה) להגנה מפני קרה - מותרות.
2. תמיכת עצים צעירים וקשירתם יש לבצע לפני השמיטה. אם עלול להיגרם נזק לעץ בעתיד ללא התמיכה מותר לבצעה גם בשמיטה.
3. טיפולים "אורטופדיים" בעצים, כגון מילוי פצעים למניעת נזק - מותרים.
4. הגנה על הפרי מחרקים, ציפורים ועטלפים באמצעות כיסוי ברשת הגנה או עטיפה בשקיות נייר - מותרת.

שיקום

הטיפול בדשא בשמיטה

א. שתילת מדשאות לפני השמיטה

1. שתילת קטעי דשא (שלוחות או "פלגים") - יש להקדים את שתילת הדשאים לתחילת הקיץ בששית ולהשתדל לסיים את שתילת המדשאות עד תחילת חודש תמוז מפני שבזני הדשא הנפוצים (כגון קיקיו, פספולון נדני, סנטה אנה) מגביר הכיסוח את הצימוח האופקי של שלוחות הדשא. ובמקרה של שתילה סמוך לראש השנה יגרמו הכיסוחים שיעשו בשמיטה בהכרח להגברת הצימוח שיביא לכיסוי מלא של השטח.
2. אם נשתל דשא במשך חודש תמוז מומלץ לדשן אותו בדישון חנקני ברמה גבוהה וכן להשקותו ולכסחו בתדירות גבוהה (ההשקיה תהיה בהתאם לסוג הקרקע) על מנת שייספיק לכסות את השטח עד לפני תחילת השמיטה.
3. יש לשתול מרבדי דשא עד כחודש לפני השמיטה, על מנת שייספיק להתבסס כראוי לפני השמיטה.

שתילת מרבדי דשא

כיסוח דשא צעיר

ב. השקיית הדשא

השקיית הדשא מותרת ומן הראוי להמנע מלהשקות בכמות המיועדת להוספת צימוח, כפי שיבואר לקמן:

1. בקרקעות כבדות ובינוניות ובזנים עמידים (כגון דשא קיקיו, סנטה אנה, פספלוך נדני, זויסיה אל טורו) יש להשקות לאחר הופעת סימני צמא ממשיים, כגון: התקפלות העלה וסימני צמא נוספים המופיעים בשעות אחה"צ המאוחרות ומעידים על מחסור במים. סימני צמאון בשעות החום הינם בד"כ "כמישה חולפת" שאינה מעידה בהכרח על חוסר מים בקרקע. כמות המים להשקייה תחושב לפי הטבלאות המקובלות בהתאם לאזורי הארץ השונים. מרווחי ההשקייה יקבעו בהתאם לסוג הקרקע. ככל שהקרקע כבדה יותר ואוצרת בתוכה יותר מים זמינים לצמח, מרווח ההשקייה יהיה גדול יותר. ככל שהדשא גבוה יותר אידיוי המים רב יותר והצורך בהשקייה גובר, ככל שמקפידים על כיסוח מסודר צריכת המים, יחסית, היא קטנה יותר.
2. בקרקעות חוליות יש להשקות בהתאם לטבלאות ולנוהגים המקובלים, כיון שבמקרים אלו גם איחור מועט, יחסית, בהשקייה עלול לגרום לדשא נזק שקשה לתקן. בזנים רגישים (כגון דשא בופלו) שבהם איחור ההשקייה גורם לנזק קשה (ובפרט בזנים שאין להם קנה שורש המאפשר התחדשות) יש להשקות במועד הרגיל ובכמות הרגילה.
3. יש לזכור כי דשא בריא אשר מקבל הזנה מסודרת ועבר טיפולים מסודרים לפני השמיטה (כגון חיפוי, דילול ואוורור בקרקעות כבדות) יהיה עמיד יותר ופגיע פחות גם בהשקייה מצומצמת (הפחתת כמות המים מן הכמות הרגילה).
4. יש להקפיד על הצבה מדויקת של מערכת ההמטרה כדי שפיזור המים יהיה אופטימלי. כך לא יהיה צורך להשקות מדשאה גדולה במים מיותרים ובתדירות גבוהה עקב קרחת הנובעות מהתייבשות, שגודלן הינו אחוז קטן מאוד מהשטח הכולל. (הדבר אמור, כמובן, גם בשאר השנים, אך דורש יותר הקפדה בשמיטה).

כיסוח דשא בוגר

השקיית דשא

ג. דישון הדשא

1. יש לדשן את כל המדשאות באופן מסודר עפ"י בדיקות קרקע במשך הסתיו שלפני השמיטה. ברוב הקרקעות והאזורים בארץ, דישון סתיו בערב השמיטה בדשן עם שחרור מבוקר, ובקרקעות כבדות גם בדשן מסיס, ימנע את הצורך בדישון בשמיטה.
2. אם יש צורך לדשן (בעיקר בחנקן ואשלגן) בשמיטה יש לערוך תחילה בדיקות קרקע מסודרות על מנת לוודא שאכן חסר דשן, ואז יש להוסיף דשן בהתאם להנחיות המקצועיות עד לרמה המינימלית החיונית להחזקת הדשא במצבו הרגיל מבלי לגרום לתוספת הצמחה.
3. במקרים רבים שבהם צבע הדשא אינו ירוק, הדבר נובע ממחסור בחומרי הזנה. במקרים אלו השקיה מרובה אינה משפרת את המצב. ולעיתים נובע הצבע הירוד כתוצאה ממחסור במים ואז אין כל צורך להוסיף דשנים. כאמור, יש לבדוק באופן מקצועי מהו הגורם למצבו הירוד של הדשא ולפעול בהתאם.
4. בקרקעות חוליות וקלות עלול להיגרם מחסור בחנקן ובאשלגן באביב של השמיטה עקב שטיפת חומרי ההזנה בחורף. במקרה של מחסור חריף בחנקן ובאשלגן הגורם לנזק ניכר ובלתי הפיך לדשא יש לחלק את הדישון למספר מנות של כ-10 ק"ג גפרת אמון לדונם, ולבדוק את המצב שבוע לאחר מתן הדישון. אז יהיה אפשר להחליט אם נחוצות מנות נוספות של דישון. (ויש אוסרים לדשן דשא).
5. במקרים שבהם יש צורך לדשן עדיף לדשן דרך מערכת ההשקיה ולא בפיזור ידני. (בתנאי שמותקן מז"ח בראש המערכת)

ד. כיסוח הדשא

1. מדשאה מכוסה אשר מטרת הכיסוח שלה הוא לשמור על גובה רצוי ולא לגרום לכל צימוח נוסף יש לכסח במועד הרגיל בהתאם לגובה הכיסוח המומלץ לכל זן לשמירת המראה (הערה 10) הנאה (הערה 11).
2. בדשא צעיר שכיסוחו גורם בהכרח לצימוח אופקי של השלוחות ולהתפשטות מותר לכסח רק אם ללא הכיסוח ייגרם לדשא נזק ארוך טווח ובכל מקרה יש לבצע כיסוח גבוה (הערה 12).

ה. טיפולים נוספים במדשאה

1. טיפול בשולי הדשא (קנטים) לשמירת צורתו של הדשא מותר ועדיף לבצעו בריסוס או בחרמש מכני.
2. יישור השטח, מילוי שקעים בחול, איוורור ודילול - אסורים לבצע בשמיטה. יש לבצע פעולות אלו לפני השמיטה.
3. הכנת שטח לשתילת דשא לאחר השמיטה אין לבצע בשמיטה כלל.

שיקוף

הטיפול בורדים בשמיטה

א. השקיה ודישון

1. הורדים הם שיחים הרגישים למחסור במים. יש להשקות בהתאם לצורך ולא להמתין עד להופעת סימני יובש (כיון שבשלב זה כבר נגרם נזק לצמח).
2. אין לדשן ורדים בשמיטה מאחר ועיקר מטרת הדישון היא שיפור הפריחה. ניתן לדשן בקומפוסט ובדשנים אטיי שחרור לפני השמיטה.

ב. גיזום

1. גיזום לעיצוב חייב להתבצע לפני השמיטה. גם את שאר הגיזומים אין לבצע בשמיטה, והם יכולים להידחות לשנה השמינית.
2. אם פורצים סורים מן הכנה אשר עלולים לנוון את הצמח ולגרום לנזק משמעותי מותר להסיר אותם ע"י מחיקת עיניים.
3. גיזום שמטרתו להרחיק ענפים יבשים או נגועים במחלה - מותר.

ג. קטיף

1. קטיף שמטרתו יצירת גל פריחה נוסף - אסור.
2. הסרת הפירות והפרחים היבשים (לאחר הפריחה) - אסורה.
3. קטיף הפרחים לנוי - מותר אך יש לעשותו בשינוי (לא לחתוך בגובה הרגל באותו זן ולהשאיר זיז מעל העין).
4. ורדים בעלי ריח - יש לנהוג בהם קדושת שביעית. (הערה 13)

הטיפול בעציצים, אדניות, גינות פנים וגינות גג

א. הקדמה

ישנם עציצים אשר נחשבים כגידול בקרקע ונוהגים בהם כל איסורי שביעית, אך יש מצבים שבהם אפשר להקל בדיני שביעית.

הגורמים הקובעים אם עציץ ייחשב כחלק מהקרקע או לא הם (הערה 14):

1. נקבי העציץ והחומר שממנו הוא עשוי.
2. גודל העציץ.
3. המקום שבו הוא מונח.

להלן נבאר את הכללים ההלכתיים לגבי כל הגורמים הנ"ל

ב. הגדרת עציץ שאינו נקוב

כמעט כל העציצים המצויים דינם כנקובים לעניין שמיטה (הערה 15) אם הם מונחים על הקרקע. עציץ המונח על רצפה אטומה, כגון: P.V.C, שיש טבעי או אריחי ריצוף אטומים למים יש להחשיבו כעציץ שאינו נקוב. (הערה 16)

אם העציץ מונח על הקרקע או על אריחי ריצוף הסופגים מים יש להניח תחת כל עציץ משטח המנתק בין העציץ ונופו לבין הקרקע. המשטח חייב להיות עשוי מחומר בלתי חדיר לשורשים ולמים, כגון: יריעת פלסטיק.

ג. גודל העציץ והיכולת לניידו

1. כדי שעציץ יוגדר כ- "עציץ" מבחינה הלכתית נפחו המקסימלי לא יעלה על 330 ליטר (ארבעים סאה).
2. אדנית הקבועה בקיר או בקרקע נחשבת מחוברת.

ד. מקום הגידול

כדי שיהיה מותר לגדל בשמיטה בעציץ שאינו נקוב עליו להימצא בתוך בית ואין להוציאו מחוץ למבנה בשמיטה. "בית" לעניין זה הוא מבנה מקורה (ואף חממה בכלל זה) שיש לו דפנות שגובהן מעל 80 ס"מ. עציצים הגדלים בגינת גג מקורה ובעלת דפנות נחשבים כגדלים בבית, אולם אם נוף הצמחים או חלקו, נמצא תחת כיפת השמים או מעל הקרקע, כפי שמצוי בגינות גג רבות העציץ נחשב כגדל בקרקע.

ה. עציץ נקוב מוגבה

דינו כעציץ נקוב, מפני שהאוויר אינו מפסיק בינו לבין הקרקע.

ו. סיכום

ע"מ שבעציץ לא ינהגו דיני שביעית, עליו למלא את כל ארבעת התנאים דלעיל: אינו נקוב, נמצא בבית, אינו גדול מדי, דפנותיו עשויים מחומר בלתי חדיר לשורשים.

עציץ נקוב

עציץ בתוך בית

הנחיות לטיפול המעשי

1. כאשר מתקיימים, כאמור, כל ארבעת התנאים דלעיל (ללא הפסקה) ניתן לסמוך על הסוברים שבעציץ זה לא נוהגים דיני שביעית אולם לכתחילה ראוי שלא לזרוע ולשתול בו בשמיטה. אם יש הפסד גדול, אפשר לזרוע ולשתול, ועדיף ע"י נכרי. (הערה 17)
2. עציץ נקוב העומד על רצפה בקומת קרקע או בקומות עליונות דינו כעציץ שאינו נקוב ומותרות בו כל המלאכות כבסעיף 1.
3. אם אין מתקיימים כל התנאים הנ"ל יחדיו, יש לנהוג בעציץ כמו בגינת נוי רגילה אשר נוהגים בה כל איסורי שביעית.
4. אין להוציא עציץ מהבית החוצה, וכן אין להעביר עציץ הנמצא בבית ולהניחו ע"ג קרקע, אפילו במקום מקורה (כגון סוכת צל, פרגולה מקורה וכדו').
5. מותר להעביר עציץ מבית לבית או מחנות לבית. יש אומרים שאם ההעברה היא מעל אדמה גלויה מן הראוי לעוטפו בשקית פלסטיק בזמן ההעברה. (הערה 18).
6. מותר לשים פרחים באגרטל, גם אם הענפים משרישים.

פרחים באגרטל

עציץ על הקרקע

שבת גידולי שביעית

א. קדושת פירות שביעית

פירות, ירקות, פרחי ריח ובושם קדושים בקדושת שביעית ולכן אסור לסחור בהם או להשחיתם. וכן אין לקטוף פירות שביעית לפני שהם ראויים לאכילה.

ב. איסורי ספיחים

צמחים שנבטו בשנת השמיטה, אפילו מאליהם, אסורים בשימוש שהם מיועדים לו. ירקות אסורים באכילה. יש הסוברים כי פרחים ובשמים המיועדים לריח שנבטו בשביעית אסורים בהרחה (הערה 19).

ג. הפקרת פירות שביעית

מצווה להפקיר גידולים הקדושים בקדושת שביעית (פירות, ירקות, פרחי ריח ובושם) ומותר לכל אדם ליהנות מהם. מכל מקום יש לבקש רשות מבעל הגן לקטוף מהפירות (מתקנת חכמים). הקוטף פירות שביעית בשדה חברו יזהר לבל יגרום כל נזק לצמחים, אם יש חשש לנזק מותר לבעל הגינה לנעול את חצרו, ואז עליו לחלק את הפירות לכל הרוצה בהם כדין פירות הפקר. מותר לבעל הגינה לקטוף את פירותיו בכמות הנחוצה. אסור לו לקטוף כמות גדולה ולאחסנה לשימוש. את הקטיף מן הראוי לבצע בידיים ולא בכלי המיועד לכך (עד כמה שניתן).

שבת הכנות לשתילה בשמינית

- א. אסור לבצע כל פעולות הכנה של קרקע לצורך שתילה לאחר השמיטה, ומפני מראית העין נאסרו מלאכות אלו גם כשאין כוונתו לזריעה.
- כאשר מוכח לכל שאין כוונתו לבצע שתילה בשטח המטופל, המלאכה מותרת. ולכן מותר לנקות את החצר כרגיל ולהרחיק עשבים שוטים וגרוטאות המהווים מסתור לנחשים ועקרבים.
- ב. מותר להתקין מערכת השקיה (המטרה, טפטוף וכדו') לצורך השנה השמינית וכן מותר לחפור בורות לצורך ביוב, צנרת וכדו'. (הערה 20)
- לאחר החפירה אין לפזר את העפר בשטח וליישרו, אם בכוונתו להכשיר את הקרקע שלידו לזריעה (הערה 21).
- מותר לבנות גדר בין הגינה לבין הרחוב גם אם צריך לחפור את היסודות בקרקע.
- ג. גם בשנה השמינית יש להקפיד לא לקנות שתילים ממשתלה שהכינה אותם בדרכים אסורות, לא על מצע מנותק בחממה או לא עפ"י היתר המכירה.

מקורות והערות

* יסודות ההלכה נתבארו בהרחבה בספר "שבת הארץ" עם "תוספת שבת" (להלן "שבת הארץ"). במסגרת הערות אלה יבוארו ההלכות המיוחדות לגן הנוי.

1. אגרות ראי"ה (ח"א סי' קעז, קצח) הגריא"ה הרצוג (פסקים וכתבים זרעים סי' לא) בצאת השנה (עמ' לא סעי' יב, עמ' מז סעי' א-ב).

2. הגדרה זו, מקורה בדברי הרב קוק זצ"ל (שבת הארץ פ"א ה"ה וקונ"א סי' י יב).

מקור ההיתר לאוקמי בצמחי נוי הוא בתשובת המבי"ט (ח"ב סי' סד) העוסקת בהשקיית פרחים. ועיי' שבת הארץ (קונ"א סי' יב) הגרש"ז אויערבך (כרם ציון פרק ד, גידולי ציון ס"ק ו בסופו מעדנ"א סי' ח אות ח מנחת שלמה סי' נא אות ח) שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ח ח"ב סי' ט-י) שביעית להלכה ולמעשה (עמ' 31 הע' 3).

3. פעולה הנעשית למטרה שאיננה חקלאית, מותרת בתנאים הבאים:

א. המטרה איננה חקלאית.

ב. ניכר לרואה שזו המטרה, ע"י אופן הפעולה או ההקשר שלה.

ג. אם מדובר במלאכה שאסורה מן התורה, כגון גיזום עליה להיעשות באופן שאינו מועיל לצמח, ולכל הפחות באופן שאינו אופטימלי לצמח.

נושא זה נתבאר בהרחבה ב"שבת הארץ" (פ"א ה"ח אות ה, ה"כ אות ג, פ"ב ה"ח אות א).

4. אדם מצווה על שביתת שדה מעבודת בר חיוב: עיי' "שבת הארץ" (פ"א ה"א אות א). כדי לא להיכשל באיסור זה, הורה הגר"ש ישראלי לגשת לרבנות ולמכור את החלק בגינה לגוי. והגרש"ז אויערבך (מעדנ"א סי' יג, ובקובץ הערות סי' ח אות ג מנחת שלמה סי' מא אות ג) הורה להפקיר את החלק בגינה בפני שלושה אנשים. מכיון שהתעוררה בעיה חוקית על הפקיר ומכירת חלק בלבד של הגינה הציע הגר"א בקשי דורון שליט"א שיפקיר את חלקו וועד הבית ימכור את כל הגינה לגוי.

עוד הורה הגרש"ז אויערבך (מובא בחוברת "טיפול בגינות נוי", בהוצאת חקל"ת, תשל"ב) שהתשלום לוועד הבית מותר, מפני שהוא חובה המוטלת מכוח החוק, ואינו בהכרח השתתפות במלאכה אסורה בדווקא. הגר"מ אליהו הורה לשלם את מחיר הגינות בהבלעה עם התשלום בעד הוצאות אחרות של ועד הבית. ומקורו בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' סד) ומהרי"ט (ח"ב סי' נג).

5. עיי' מעדנ"א (סי' יג) כרם ציון (פרק א, גידולי ציון ס"ק ג) "שבת הארץ" (פ"ח ה"ו אות ז).

6. יסודות ההלכה של סעיף זה מבוארים ב"שבת הארץ" (פ"ג ה"א).

7. עיי' "שבת הארץ" (פ"א ה"ח אות ג) שם מובאות שלש דעות:

יש אומרים שאין הגבלת כמות בהשקיה בבית השלחין: תלמיד ר"י מפרי"ש (מו"ק ו ע"ב ד"ה אבל), בצאת השנה (עמ' מז סי' ב), הגר"נ קרליץ שליט"א ("הליכות שדה" 4 עמ' 9). וכך הורה הגר"ש ישראלי.

יש אומרים שלא התירו להשקות אלא בכמות המינימלית ההכרחית: רש"ס (שביעית פ"ב מ"ד ד"ה בעפר) ומלא"ש (ד"ה מרביצין) בשם הרמב"ש, שנת השבע (סי' ח סעי' ג) עפ"י דברי החזו"א (סי' טז ס"ק א, ז, סי' כא ס"ק יז), שמיטה כהלכתה (פרק א סעי' ח). ועיי' כרם ציון (פרק ט, גידולי ציון ס"ק א).

ויש אומרים שאין הגבלת כמות, אלא שיש להגדיל את מרווחי ההשקיה כך שהצמחים יושקו רק בשעה שההשקיה חיונית לקיומם המידי: הלכות שביעית (סי' א, כסא דוד ס"ק עב), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' א).

8. עי' הע' 2 עץ שלא ימלא את יעודו בשמינית או שיקוצר אורך חייו הרי זה נזק ארוך טווח.
9. הגר"ש ישראלי הורה שהורדת הפרי אסורה מהתורה משום "בצירה לעבודת האילן". עי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ב אות ה-1), בצאת השנה (עמ' נג סעי' א).
10. עי' הע' 3 כיסוח מוקדם אינו מיועד להצמחת הדשא. להיפך הגנן מעוניין להשאיר את הדשא באותו מצב כדי שלא יצטרך לכסח שוב. כיסוח בשלב זה חותך בעיקר עלים, ובכך מדכא את המשך הצימוח. אמנם הכיסוח חותך גם מעט גבעולים וגורם בכך ליצירת התפרצויות של גבעולים חדשים, אך הגנן אינו זקוק ואינו מעוניין בצימוח זה.
11. כיסוח מאוחר גורם לקבלת דשא צהוב ומכוער. במצב זה הגנן אינו מעוניין בהשארת המצב הקיים, שהוא אינו יפה אינו בריא לדשא, והכיסוח מביא להתחדשותו, לאחר שיתאושש מה"מכה" שהכיסוח החריף גרם לו. כיסוח זה חותך בעיקר גבעולים ובכך יוצר גרוי לפריצת הצימוח החדש. בספר השמיטה (עמ' יט סעי' ד) נאמר מתוך כך שכיסוח הדשא אסור מהתורה.
12. כיסוח גבוה לצמצום הנזק אינו חותך גבעולים ואינו יוצר גרוי לצמיחה חדשה.
13. עפ"י רמב"ם (פ"ז הי"ט) "שבת הארץ" (שם אות ג-ד).
14. בצאת השנה (עמ' מז-מח).
15. הגר"ש ישראלי הורה שגודל הנקב הוא מעט יותר מ-3 מ"מ ושמספר נקבים קטנים מצטרפים לכשיעור.
16. עפ"י פסקי הרא"ש (גיטין פרק ב סי' כב) חזו"א (סי' כב ס"ק א). ועי' מש"כ הגרש"ז אויערבך (כרם ציון פרק ג, גידולי ציון ס"ק ב מעדנ"א, קובץ הערות סי' ה אות ב, מנחת שלמה סי' מא אות ב, שמירת שבת כהלכתה פרק כו הע' ב), בצאת השנה (עמ' מח סעי' א).
17. עי' "שבת הארץ" (פ"א ה"ו אות ה). יש אומרים שהיתר זה לא נאמר אלא לצורך חיי נפש. ובבית הפרטי יש מקום לחוש לדעה זו.
18. לדעת הגרש"ז אויערבך (מעדנ"א, קובץ הערות סי' ה אות ג מנחת שלמה סי' מא אות ג) אין איסור בהובלת השתילים, ככל פעולה שאיננה למטרה חקלאית (כדלעיל הע' 3). וכך הורה הגר"ש ישראלי.
- לעומת זאת, דעת הגר"מ אליהו להחמיר ולעטוף את העציץ. וכן נכתב בבצאת השנה (עמ' מח סעי' ז). ועי' חזו"א (סי' כב ס"ק א ד"ה ואף).
19. כך הורה הגרש"ז אויערבך (מעדנ"א, קובץ הערות סי' ח אות יא, כרם ציון פרק יא גידולי ציון ס"ק א, מנחת שלמה סי' נא אות יא) שמיטה כהלכתה (פרק ב סעי' ז). ועי' "שבת הארץ" (פ"ד ה"ב אות ג).
20. תוס' (מו"ק ד ע"ב ד"ה מפני). וכ"כ הרב קוק זצ"ל בשבת הארץ (פ"א ה"ט אות ב, ועי' פ"ב הי"ד אות ב). ועי' חזו"א (סי' יח ס"ק ט).
21. רמב"ם (פ"ב הי"ד). ועי' "שבת הארץ" (פ"ב הי"ד אות א).

**המשרד לשרותי דת, הרבנות הראשית לישראל
מטה ועדת השמיטה תשע"ה**

טל': 02-5311168 02-5311198 | פקס: 02-5311332 | דוא"ל: shmita@dat.gov.il

משרד החקלאות ופיתוח הכפר

פקס לשאלות: 03-9485887 | דוא"ל: isgalon@shaham.moag.gov.il
אתר שה"ם: www.shaham.moag.gov.il | אתר משרד החקלאות: www.moag.gov.il

